

İslâm'da dinî his ve heyecanla ağlamak tavsiye edilmiş ve bu tür ağlamalar karşılığında büyük sevap vaad edilmiştir. Meselâ kimsenin bulunmadığı bir yerde Allah'ı zikredip ağlayan müminin âhirette Allah'ın özel lutfuna nâil olacağı (bk. Buhârî, "Rekâ'îk", 24; Müslim, "Zekât", 91), Allah korkusundan ağlayan kişinin cehennemden âzat edileceği (bk. Tirmizî, "Fezâ'ilü'l-cihâd", 8, 12; Nesâî, "Cihâd", 8), Allah'ın, kalbi hüznü ve gözü yaşlı olanlara azap etmeyeceği (bk. Buhârî, "Cenâ'iz", 45; Müslim, "Cenâ'iz", 12), Allah korkusundan ağlayan, harama bakmayan ve askerde nöbet tutan kimselere cehennem ateşinin haram olduğu (bk. Dârimî, "Cihâd", 15; Nesâî, "Cihâd", 11) hadislerde belirtilmiştir. Hz. Peygamber, "Kur'an hüznle nâzil oldu" buyurarak onu okurken veya dinlerken yerine göre hüznlenmeyi ve ağlamayı tavsiye etmiştir (bk. İbn Mâce, "İkâme", 176). Nitekim kendisi de İbn Mes'ûd Nisâ sûresinin 41. âyetini okurken dolu dolu göz yaşları dökmüştü (bk. Buhârî, "Fezâ'ilü'l-Kur'ân", 35; Müslim, "Şalâtü'l-müsâfirîn", 247-248). Kur'an-ı Kerim'de de Allah'ın âyetleri okunduğunda ağlayarak secde edenler övülmüştür (bk. Meryem 19/58). Hz. Ömer, kız kardeşi Fâtıma'nın evinde dinlediği âyetlerin tesirinde kalarak ağlamış ve müslüman olmuştu (bk. İbn Hişâm, I, 230). Hz. Ebû Bekir'in de yufka yürekli olduğu, Sevr mağarasında ağladığı, Hz. Peygamber'in vefat edeceğini sezince göz yaşları döktüğü bilinmektedir (bk. Buhârî, "Fezâ'ilü'l-aşhâbi'n-Nebi", 2; Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 2). Hz. Peygamber, kendisine kurtuluşun yolunu soran Ukbe b. Âmir'e, işlediği günahlardan dolayı ağlamasını tavsiye etmişti (bk. Tirmizî, "Züh'd", 60). Tebü'k seferine katılmayan Kâ'b b. Mâlik, Mürâre b. Rebî' ve Hilâl b. Ümeyye kusurlarını affettirmek için hüngür hüngür ağlamışlardı (bk. İbn Hişâm, IV, 945).

İçinden gelerek ağlayamayanlara ağlar bir tavır takınmaları tavsiye edilmiştir (bk. İbn Mâce, "Züh'd", 6; Müslim, "Cihâd", 58). Bununla birlikte lüzumsuz, zamansız ve yersiz ağlamalar, riya sayılması ihtimali bulunan göz yaşları yasaklanmış ve bu türlü ağlamaların şeytandan kaynaklandığı bildirilmiştir (bk. Müs'ned, V, 235). Nevhanın ve ağıtçılığın yasaklanmasının sebebi de bu tarz ağlamaların din ve dünya bakımından zararlı oluşudur. İslâm'ın bu konudaki görüşü, olur olmaz şeylere ağlamamak,

başkalarını kendine acındırmak için göz yaşları dökmek, sabır ve tahammül ederek kendine hâkim olmak, yeri ve zamanı gelince de ağlayarak içini boşaltmak şeklinde özetlenebilir. Bu dinî temele bağlı olarak özellikle tasavvufta hüznü bir tavır içinde bulunma ve ağlamaya büyük önem verilmiş, hatta ilk zâhid ve mutasavvıflar arasında bazıları bu halleriyle meşhur olmuşlardır (ayrıca bk. AĞIT, BEKKÂİN).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdullah b. Mübarek, *Kitâbü'z-Züh'd* (nşr. Habîbürrahman el-A'zamî), Haydarâbâd 1386 — Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye), s. 40; İbn Hişâm, *es-Sîre*, Kahire 1963, I, 224, 230; IV, 945; Ahmed b. Hanbel, *Kitâbü'z-Züh'd*, Beyrut 1983, s. 61; *Müsned*, V, 235; Dârimî, "Cihâd", 15; Buhârî, "Küsûf", 2, "Cenâ'iz", 33, 44, 45, 54, "Rekâ'îk", 24, "Fezâ'ilü'l-Kur'ân", 35, "Fezâ'ilü'l-aşhâbi'n-Nebi", 2; Müslim, "Küsûf", 1, "Fezâ'il", 62, "Cenâ'iz", 12, "Zekât", 91, "Şalâtü'l-müsâfirîn", 247-248, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 2, "Cihâd", 58; İbn Mâce, "İkâme", 176, "Züh'd", 6; Tirmizî, "Cenâ'iz", 14, "Fezâ'ilü'l-cihâd", 8, 12, "Züh'd", 60; Nesâî, "Cenâ'iz", 101, "Cihâd", 8, 11; Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kütü'l-kulûb*, Kahire 1961, I, 477; Gazzâlî, *İhyâ*, Kahire 1938, I, 283, 292; IV, 160.



SÜLEYMAN ULUDAĞ

AĞLAMA DUVARI

Yahudilerin Beit ha-Mikdaş (Beytülmakdis) dedikleri mâbedin günümüze kalan ve kutsal kabul edilen duvar.

Bu duvarın ait olduğu Süleyman Mâbedi'nin (Beit ha-Mikdaş) inşasına ilk defa Hz. Süleyman tarafından saltanatının dördüncü yılında başlanmış ve yedi yıl altı ayda (yaklaşık m.ö. 967 veya 953) tamamlanmıştır (bk. I. Krallar, 6/1, 38). Bâbîlîler'in Kudüs'ü işgali sırasında (m.ö. 587 veya 586) yağmalanan ve yakılan mâbed, milâttan önce 537-515 yılları arasında yeniden yapılmıştır. Bu ikinci yapıya Zorobabel Mâbedi de denilmektedir. Mâbed, Kral Hirodes'in (Hérode) milâttan önce 20 yılında başlattığı çalışma ile eski ölçülerini daha da genişletilerek yeniden yaptırılmışsa da milâttan sonra 70 yılında Kudüs'ün Romalılar tarafından kuşatılması sırasında tekrar yıkılıp yıkılmıştır. Ağlama duvarı, Hirodes'in yaptırdığı mâbedin çevresini kuşatan duvarın bir kısmıdır ve Kudüs'ün doğu kesiminde, Kubbetüs-sahrâ'nın da bulunduğu Harem-i şerif'in batı tarafında Tyropean vadisinin kayalık tabanı üzerinde yer alır. Yahudile-

rin ha-Kotel ha-Ma'aravi (İng. Western Wall=batı duvarı) dedikleri bu duvar, Batı literatüründe Hristiyanlığın tesiriyle "ağlama duvarı" (İng. Wailing Wall; Fr. Mur des lamentations; Alm. Klage-mauer) olarak adlandırılmıştır.

Ağlama duvarı yaklaşık 485 m. uzunluğundadır. Toprak seviyesinin üstünde yirmi dört büyük taş sırası ile yer altında kalan on dokuz taş sırasından oluşur. Yüksekliği toprak seviyesinden itibaren 18 m. olup 6 metresi mâbed alanının seviyesini aşmaktadır. Taşlardan bazılarının uzunluğu 12, yüksekliği 1 m., ağırlığı ise 100 tondan fazladır (bk. *EUn.*, XX, 1439). Altı Gün Savaşı'na kadar (1967), çevresindeki yapılar sebebiyle sadece 30 metrelik kısmı ibadet için kullanılmaktaydı. Bugünkü haliyle duvarın en üstünde bulunan on bir sıra, İslâmî dönemden kalmadır. Geri kalan kısım ise Hz. Süleyman döneminden kalma olmayıp Hirodes dönemi mimari özelliklerini taşımaktadır (bk. Frederick C. Grant, *EAm.*, XXVIII, 263; W. F. Stinespring, *IDB*, IV, 554).

Milâttan sonra I. yüzyıldan itibaren yahudilerin bu duvara karşı saygı duydukları, önünde ibadet ettikleri bilinmektedir. Onlar, Kudüs'ün ve mâbedin yakılıp yıkılışını, esir olarak Romalılar tarafından başka ülkelere sürülüşlerini anmak, hâtıralarını tazeleyip kinlerini bilemek, mâbede yeniden kavuşup yahudi hâkimiyetini kurmak hayali içinde dua ve göz yaşları ile yasalarını sürdürmüşlerdir. Tevatır tefsirlerine göre bu duvar yıkılmayacak ve Rab mâbedin batı duvarını asla terketmeyecektir (bk. Midraş, Sayılar, 11/3). Bununla birlikte, ilk dönemlerde duvarın yanında herhangi bir ibadet yeri yapılmamış, hatta VII. asra kadar yahudilerin Kudüs'e girmeleri bile yasaklanmıştı. Müslümanların idaresindeki Kudüs'te, muhtemelen tapınak alanında veya batı duvarındaki bir kapının yanında yahudilerin bir sinagogları vardı ve bu sinagog, Kudüs'ün Haçlılar tarafından zapt edildiği zamana kadar (1099) ayakta kalmıştı. 1173 yılında Kudüs'e uğrayan Benjamin de Tudèle, bütün yahudilerin dua için ağlama duvarına geldiklerini nakleder (bk. *EUn.*, XX, 1439).

Osmanlılar'ın Kudüs'ü fethetmelerinden ve İspanya'dan kovulan yahudilerin Kudüs'e göçme veya burayı ziyaret etme imkânının doğmasından sonra, 1520'lere doğru, ağlama duvarı yahudiler için sürekli bir dua yeri haline gel-



Ağlama
duvarı-
Kudüs
(İÜ Ktp., Albüm
nr. 90775)

miştir. Başta İspanya olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerinden kovulan yahudilere kucak açıp onları himaye eden Osmanlı Devleti, bu duvarı birkaç defa onarmış ve tamamen yıkılmaktan kurtarmıştır. Yahudiler, Osmanlı himayesinde yüzlerce yıl bu duvar önünde, yüzleri bu duvara dönük olarak durup dua etmişler, emellerinin tahakkuku için göz yaşı dökmüşlerdir. XVI. yüzyıldan sonraki seyyahlar eserlerinde ağlama duvarından çokça bahsederler. Bu bilgilere göre, her gün ve bilhassa 9 Ab (Kudüs Mâbedi'nin yıkılış yıl dönümü), Fısıh (Mısır'dan çıkış bayramı) ve Yom Kipur (büyük kefaret günü) gibi dinî günlerde (bk. YAHUDİLİK), burası ibadet eden yahudilerle dolup taşmaktaydı.

Bölgede yahudi nüfusunun artmasından sonra yahudiler ağlama duvarı önüne sıralar, masalar koymak ve o bölgedeki evleri yıkmak istemişlerse de müslümanlar buna engel olmuşlardır. 1929'da ağlama duvarı sebebiyle yine müslümanlarla yahudiler arasında olaylar çıkmış, Milletler Cemiyeti tarafından kurulan bir heyet, duvarın müslümanların mülkiyetinde olduğuna, yahudilerin ise orada dua edebileceklerine karar vermiştir. 1948'de Kudüs'ün doğu kesiminin Ürdün tarafından işgal edilmesinden sonra ise yahudilerin bu duvarı ziyaret etmeleri yasaklanmıştır. Altı Gün Savaşı'nın üçüncü gününde (7 Haziran 1967), ağlama duvarının da bulunduğu Kudüs'ün doğu yakasının İsrail'in eline geçmesi üzerine, asker sivil bütün yahudiler duvarın önünde bu hadiseyi büyük bir coşku ile kutlamışlar, 2000 yıllık İsrail rüyasının gerçekleştiğini ilân etmişlerdir. Daha sonra ise duvarın bulunduğu bölgedeki mahalle yıkılarak geniş bir alan açılmıştır.

Yahudiler bu duvarı Süleyman Mâbedi'nden bir kalıntı kabul ettikleri için kutsal bir mekân sayarlar. Mâbedin yıkılış yıl dönümü başta olmak üzere çeşitli vesilelerle duvar önünde ibadet eder, Kudüs'ün ve Süleyman Mâbedi'nin yıkılışını, şehir ve mâbedden uzak kalışlarını yâdederek mâbedin Hz. Süleyman tarafından yaptırıldığı gibi yeniden inşasını arzular ve bunun için dua ederler. Yahudiliğin en büyük hedefi bu mâbedi yeniden yapmaktır. Ancak Ahd-i Atîk'te nakledilen Beit ha-Mikdaş'ın eski ölçülerine göre yeniden yapılması, bugünkü Kubbetüssahrâ'nın yıkılmasına bağlıdır (bk. KUBBETÜSSAHRÂ, MESCİD-i AKŞÂ).

BİBLİYOGRAFYA :

Hikmet Tanyu, *Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler*, İstanbul 1979, I, 68; II, 773; Frederick C. Grant, "Wailing Wall", *EAm.*, XXVIII, 263; Z. A., "Wailing Wall", *UJE*, X, 441-442; Jacob Auerbach, "Western Wall", *EJd.*, XVI, 467-472; W. F. Stinespring, "Temple, Jerusalem", *IDB*, IV, 554-559; Zvi Ankori, "Wailing Wall", *EBr.*, XXIII, 145; "Mur Occidental dit des Lamentations", *EUn.*, XX, 1439.



HİKMET TANYU

AĞLEB el-İCLİ

(أغلب العجلي)

Ağleb b. Amr (Cüşem)
b. Ubeyde (Abide) el-İclî
(ö. 21/642)

Recez şairi tâbiî.

Câhiliye devrinde doğdu. İslâmiyet'i kabul ederek Medine'ye yerleşti. Hz. Peygamber'le görüşemediği için sahâbî olamadı. Hz. Ömer'in hilâfeti zamanında Sa'd b. Ebû Vakkas'la çıktığı gazâda Küfe'ye yerleşti ve kendisine maaş bağlandı. Muammerûn'dan kabul edi-

len Ağleb, katıldığı Nihâvend Savaşı'nda doksan yaşlarında iken şehid düştü.

Ağleb'den önce recez bahrinde en fazla üç beyit söylenirken, o ilk defa kaside tarzında uzun recezler inşa ederek bu konudaki yeniliğin öncüsü oldu. Ebû'n-Necm el-İclî ile Accâc gibi şairler Ağleb'in öncülüğünü yaptığı bu akımı devam ettirmişlerdir. Şiirlerinden bazı parçalar tabakat ve antoloji kitaplarında günümüze kadar gelmiştir. Ayrıca onun bir divanından söz ediliyorsa da bu eserine henüz rastlanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Cümahî, *Tabakâtü fühûli's-su'arâ* (nşr. Mahmûd Muhammed Şakir), Kahire 1394/1974, I, 135; II, 737; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-su'arâ*, Beyrut 1964, II, 511; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, XXI (nşr. Abdülkerim el-Azbâvî—Mahmûd Ganîm), Kahire, ts. (Dâru'l-Kütübî'l-Misriyye) — Beyrut, ts. (Dâru lhyâi't-tü-râsi'l-Arabî), s. 29-35; Âmidî, *el-Mu'telif ve'l-muhtelif* (nşr. F. Krenkow), Kahire 1354 — Beyrut 1402/1982, s. 22; İbnü'l-Esir, *İcâdül-gâbe* (nşr. Muhammed İbrâhim el-Bennâ v.dğr.), Kahire 1390-93/1970-73, I, 126; İbn Hacer, *el-İşâbe* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1390-92/1970-72, I, 98; C. Zeydan, *Âdâb* (nşr. Şevki Dayf), Kahire 1957, I, 143; Brockelmann, *GAL*, I, 56; *Suppl.*, I, 90; Sezgin, *GAS*, II, 163-164; Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul 1973, s. 67; Ömer Ferrûh, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, I, 274-275; Ch. Pellat, "al-Aghlab al-'İdîlî", *El²* (Fr.), I, 255.



HULUSI KILIÇ

AĞLEBİLER

İfrîkiyye, Cezayir ve Sicilya'da
hüküm süren bir İslâm hânedanı
(800-909).

Hânedanın kurucusu olan İbrâhim, Ebû Müslim'in kumandanlarından olup Abbâsî Halifesi Mansûr tarafından İfrîkiyye'ye gönderilen Ağleb'in oğludur. Abbâsî Halifesi Hârûnürreşîd zeki ve kabiliyetli bir diplomat, iyi bir hatip, şair ve fakih olan İbrâhim'i Zap valiliğine tayin etti (795). Bu görevi sırasında ehliyet ve liyakatini ispat ederek halifenin çok güvendiği kumandanlardan Herseme b. A'yân'in desteğini kazandı. Bu sırada Muhammed b. Mukâtil'in İfrîkiyye valiliğine tayin edilmesinden memnun olmayan halk Herseme'ye mektuplar göndererek onun yerine İbrâhim b. Ağleb'in tayin edilmesini istedi. Herseme meseleyi Hârûnürreşîd'e arzetti. O dönemde Mısır İfrîkiyye'ye her yıl 100.000 dinarlık yardım gönderiyordu. Bölgede çıkan sürekli ayaklanma-